
БОНДАРЕНКО З.П.,
кандидат педагогічних наук,
доцент,
Дніпропетровський національний
університет ім. Олеся Гончара,
м. Дніпропетровськ

СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ У КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Розглянуто питання діяльності органів студентського самоврядування в умовах інклюзивного навчання студентів. Проаналізовано досягнення і проблеми у цій галузі. Визначено основні інтерактивні форми, методи і прийоми організації педагогічної взаємодії студентського активу, викладачів та соціальних партнерів у розв'язанні цього питання. Досліджено волонтерський ресурс для надання допомоги студентам з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: студентське самоврядування, рада студентів, інклюзія, інклюзивне навчання, інтерактивні форми, методи, прийоми, супервізія, педагогічна взаємодія, викладачі, соціальне партнерство, студенти з особливими освітніми потребами, волонтерство.

Рассмотрены вопросы деятельности органов студенческого самоуправления в условиях инклюзивного обучения студентов. Проанализированы достижения и проблемы в этой сфере. Определены основные интерактивные формы, методы и приёмы организации педагогического взаимодействия студенческого актива, совета студентов, преподавателей, социальных партнёров в разрешении этого вопроса. Исследовано волонтерский ресурс для предоставления помощи студентам с особыми образовательными потребностями.

Ключевые слова: студенческое самоуправление, совет студентов, инклюзия, инклюзивное обучение, интерактивные формы, методы, приёмы, супервизия, педагогическое взаимодействие, преподаватели, социальные партнёры, студенты с особыми образовательными потребностями, волонтерство.

The questions of the student government activities in terms of inclusive education and the education of students. Analyzed the achievements and challenges in the field. Observed that at the present stage of development of Ukrainian society noted the rising significant number of people with special needs, including youth, requires obtaining high-quality higher education. This requires the university to focus on the creation of appropriate conditions for access and maintenance of teaching students with special needs. Inclusive education is the primary and most effective form of quality education by people with special needs. But this form of learning is limited preferential coverage of persons with impaired mental and physical development is usually preschool and primary school age when there is an urgent need for its wide implementation in higher education. The basic interactive forms, methods and techniques of organizing effective teaching interaction student activists, council of students, teachers and social partners in addressing this issue. Are investigated volunteer resource to assist students with special educational needs.

Key words: *student's self-government, council of students, inklyuziya, inclusive training and education, interactive forms, methods, receptions, superviziya, pedagogical interaction, teachers, social partnership, students with special educational needs, volunteering.*

Постановка проблеми. Відомо, що студенти завжди були і залишаються носіями, провідниками нових поглядів, світогляду, стилю життя й поведінки, дієздатною силою соціальних змін у суспільстві. Зважаючи на це, одним із основних завдань сучасної молодіжної політики є удосконалення навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах, сприяння професійній і соціальній зрілості студентської молоді, включаючи можливості організаційно-виховної роботи з цією категорією.

Погоджуємося з думкою дослідників В. Кошельника, В. Кременя, Р. Сопівника, М. Фіцули про те, що студентське самоврядування у вищих навчальних закладах є складовою демократизації вищої школи. Проблема самоврядування в закладах освіти набула своєї актуальності в кінці ХХ на початку ХХІ ст., тобто в період становлення української незалежної держави. Студентське самоврядування є важливим фактором розвитку і модернізації суспільства,

виявлення потенційних лідерів, формування у них навичок управлінської, організаторської роботи з колективом, виховання майбутньої еліти нації. Опора на ініціативу, активну життєву позицію, ціннісні орієнтації студентства є реальним показником цивілізованості суспільства, утвердження в ньому демократії [4; 5; 8 та ін.].

З метою організаційного та науково-методичного забезпечення впровадження студентського самоврядування у вищих навчальних закладах Міністерство освіти і науки України наказом від 15.11.2007 р. № 1010 затверджено „Примірне положення про студентське самоврядування у ВНЗ України” [7]. Згідно з ним „студентське самоврядування у вищому навчальному закладі є гарантованим державою правом студентів, курсантів, екстернів, асистентів-стажистів, інтернів, клінічних ординаторів (далі – Студенти) самостійно або через представницькі органи вирішувати питання, віднесені до їх повноважень”, „метою студентського самовря-

дування є створення умов для самореалізації особистості Студентів і формування у них організаторських навичок, лідерських якостей, відповідальності за результат своєї праці тощо". Значимою є теза про те, що „діяльність органів студентського самоврядування спрямована на удосконалення навчального процесу, підвищення його якості, забезпечення виховання духовності та культури Студентів, зростання у студентської молоді соціальної активності” [7].

З огляду на вищезазначене, маємо констатувати, що при усій розгалуженості напрямів діяльності органів студентського самоврядування, тісній співпраці з науково-педагогічними працівниками, ще недостатньо вивчені питання їх участі у супроводі інклюзивного навчання студентів з вадами та розробці відповідних соціально-педагогічних технологій щодо залучення студентів з особливими потребами до громадського життя колективу навчального закладу.

Так, на сучасному етапі розвитку українського суспільства констатується зростання значної кількості людей з особливими потребами, у тому числі молоді, яка потребує здобуття якісної вищої освіти. Це вимагає від вузу зосередження зусиль на створенні відповідних умов доступу і супроводу навчання студентів з особливими потребами. Інклюзивне навчання є основною і найбільш ефективною формою здобуття якісної освіти людьми з вадами. Але ця форма навчання обмежується переважним охопленням осіб із порушеннями психофізичного розвитку дошкільного і молодшого шкільного віку при існуючій потребі його широкого впровадження у вищій школі. Проблемою сьогодення є поступовий перехід від інтегрованої до інклюзивної освіти з усвідомленням того, що запровадження принципів інклюзії у вищу освіту вимагає докорінної перебудови навчального процесу та свідомості його учасників і розуміння того, що результати цієї роботи будуть сприяти не

лише розширенню можливостей для навчання та соціалізації студентів, але й сприятимуть розвитку суспільства в цілому.

Формулювання мети статті. Мета статті полягає у розкритті змісту діяльності органів студентського самоврядування вищого навчального закладу в інклюзивному освітньому просторі вищої школи.

Аналіз наукових досліджень. Питання самоврядування як учнівського, так і студентського вивчались протягом тривалого часу. Теоретичні засади учнівського самоврядування викладено у працях Б. Вульфова, Н. Крупської, А. Макаренка, В. Сухомлинського, С. Шацького. Питання діяльності органів студентського самоврядування, молодіжних організацій досліджували: О. Безпалько, І. Бех, Н. Заверико, І. Зверева, О. Єригін, А. Капська, І. Коляка, В. Кошельник, О. Корольчук, В. Кремень, В. Кулік, О. Невмержицька, Ю. Поліщук, М. Поночовний, В. Радул, В. Савченко, Р. Сопівник, М. Фіцула, С. Хрченко та ін.

Функціонування студентських самоврядних організацій в Україні має свої добрі традиції. Так, дослідник Р. Сопівник відзначає, що зачатки студентського самоврядування на українських теренах можна шукати в Києво-Могилянській академії, де самими студентами були засновані конгрегації. У конгрегаціях призначались студентські секретарі для спеціального обліку як пожертвувань на потреби студентів, так і видатків на благодійні трапези та інші заходи. З цих коштів збудовано для молоді “Храм студентства”, в якому у недільні дні вивчали катехизис, Святе писмо тощо. У “Храмі студентів”, самими студентами, проводились випускні вечори, розважальні та урочисті заходи [8].

Оскільки ми розглядаємо у статті також питання інклюзивної освіти, то зазначимо, що останнім часом сутність теоретичних понять інклюзивної освіти достатньо повно викладена у працях Д. Гарнера, А. Дайсона, М. Кінг-Сірса,

Д. Леско, П. Мітслера, М. Уїлл. Зарубіжний досвід упровадження інклюзивної освіти систематизовано у працях Д. Бішопа, Х. Вулі, М. Дарсі, М. Емітейдж, Р. Зіглера, Д. Камерон, Д. Кларка, Н. Клетга, Б. Крауфа, Д. Попойнта, Д. Річлера, М. Фореста, Д. Фрайзена, Р. Хайкі. Вивченням окресленої проблеми на пострадянському науковому просторі чимало приділяють увагу такі вчені, як: В. Ардзінба, Т. Бут, А. Валицька, Є. Казакова, С. Колосов, А. Колупаєва, Л. Кошелева, С. Лебедева, І. Ломакова, М. Малофеев, В. Ткачук, М. Чайковський, В. Церклевич, І. Цимбалюк, Л. Шіпіцина, О. Ярська-Смірнова та ін. Сучасні дослідники вважають, що проблема інклюзії розглядається згідно ідей суспільного блага і соціальної рівності.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів. Безумовно, що у розбудові інклюзивного освітнього простору беруть участь усі учасники навчально-виховного процесу, включаючи викладачів і студентів. Зазначимо, що студентство сьогодні – особлива соціальна категорія, специфічна спільнота людей, організаційно об'єднаних інститутом вищої освіти. Історично ця соціально-професійна категорія склалась з часом виникнення університетів у період XII–XIII століть. До кола перших європейських університетів належить Болонський університет в Італії (1158 рік заснування), Кембриджський у Великій Британії (1209 рік) і Сорбонський у Франції (1253 рік). *Студент* (лат. *studens*, родовий відмінок *studentis* – старанно працюючий; той, хто займається), учень вищого, а в деяких країнах і середнього спеціального навчального закладу. У далекому минулому студентами називали будь-кого, хто займався процесом пізнання. І лише з початком створення перших європейських університетів термін “студент” увійшов у практику мовлення на означення тих, хто навчається (спочатку і тих, хто навчає). А вже після введення вчених звань для викладачів (магістр і професор) – лише тих,

хто навчається. До сучасного студентства належать ті, які послідовно оволодівають педагогічними компетенціями.

Нині спостерігаємо особливу діяльність органів студентського самоврядування у проведенні заходів із формування та підвищення інклюзивної компетентності членів педагогічного колективу, надання послуг студентам з особливими освітніми потребами та організацію взаємодії студентських колективів, закладів освіти із соціальною інфраструктурою. Зазначимо, що підвищення інклюзивної компетентності студентів здійснюється шляхом організації й проведення навчальних семінарів з тематики інклюзивного навчання, тренінгів, круглих столів, які демонструють шляхи професійного зростання і надають можливість визначити подальші завдання особистої і командної діяльності [2, с. 133].

З огляду на досліджувану проблему розглянемо трактування понять інклюзії, інклюзивного підходу до навчання. Інклюзія (англ. *inclusion* – включення) – процес забезпечення та збільшення ступеня участі індивідів у суспільному житті, насамперед тих, які мають певні труднощі в психофізичному та соціальному розвитку. Він передбачає розробку й застосування таких конкретних рішень, які зможуть дозволити кожній людині рівноправно брати участь в академічному та суспільному житті. Термін *інклюзія* має відмінності від термінів *інтеграція* та *сегрегація*. При інклюзії всі зацікавлені сторони повинні брати активну участь для отримання бажаного результату. Інклюзія – це процес реального включення осіб з інвалідністю в активне громадське життя, однаковою мірою необхідний для всіх членів суспільства. Умови рівних можливостей можна досягти лише в тому суспільстві, де інвалідність розглядається через не тільки біологічну, але й соціальну концепцію, де відсутня дискримінація інвалідів словами і діями здорових людей. Суттєву різницю між біологічною та соціальною концепціями суспільство усвідомить лише

тоді, коли буде володіти доступною і повною інформацією про інвалідів. Не хвороба створює обмеження діяльності, а умови життя, які може запропонувати суспільство людям з обмеженими можливостями [3, с. 54].

Сучасні дослідники О. Безпалько, В. Гладуш стверджують, що *інклюзивний підхід* у системі освіти, полягає в тому, що загальноосвітні заклади різного типу мають бути відкритими для всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, соціальних, емоційних, мовних чи інших особливостей. Серед них діти з проблемами у розвитку, діти мігрантів, діти, які належать до мовних чи етнічних меншин тощо [1, с. 15; 3, с. 54].

Дослідники стверджують, що одним із найбільш поширених видів *інклюзії* є інклюзивна освіта для дітей з інвалідністю. За рівнями включення дитини в освітній процес виокремлюють такі види інклюзії: *повна* (рекомендована дітям, які за рівнем психофізичного розвитку відповідають віковій нормі та психологічно готові до спільного навчання зі здоровими однолітками за індивідуальними програмами); *комбінована* (можлива для дітей, у яких психофізичний розвиток наближений до вікової норми, але їхнє навчання в умовах масового закладу обов'язково має супроводжуватися корекційною допомогою відповідних фахівців, зокрема вчителя-дефектолога, соціального педагога, психолога, логопеда); *часткова* (припускає включення дитини в освітній процес у режимі неповного тижня, коли вона засвоює навчальний матеріал у ході індивідуальних занять, але відвідує уроки образотворчого мистецтва, праці, музики, бере участь у виховних заходах); *тимчасова* (дитина включається в колектив однолітків в освітньому закладі короткочасно під час навчання та під час святкових виховних заходів) [Там само].

З досвіду організації виховної роботи у вищій школі для надання необхідної допомоги у навчанні й соціалізації студентам з особливими освітніми по-

требами рада студентів, Центр соціальних ініціатив і волонтерства Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара [5, с. 227–238] разом із викладачами сформували команду волонтерів, до якої включені найбільш підготовлені і активні студенти, у тому числі і студенти з інвалідністю. З цієї метою на початку навчального року вивчалися індивідуальні характеристики студентів з особливими потребами, а також завдяки психодіагностичному інструментарію досліджувалися потреби студентів означеної категорії в соціальних і освітніх послугах під час їх адаптації до навчання у вузі.

З урахуванням індивідуальних характеристик студентів з особливими потребами було сплановано комплекс педагогічних заходів, у тому числі: *супервізію* (наставництво, кураторство) не лише з числа викладачів, а й із старшокурсників, залучення до співпраці на добровільних засадах студентів, які є активними, до різного роду допомоги, – написання конспектів лекцій, спільного виконання навчальних модульних завдань, підготовки до заліків й іспитів тощо. У цій справі докладають зусиль не лише студенти-волонтери, а й представники органів студентського самоврядування, вчасно подбавши про достатню допомогу студентам з особливими освітніми потребами. А також принагідно можна використати ресурс соціально-психологічної служби ВНЗ: розробити комплекс тренінгів зі студентами з особливими освітніми потребами для їх успішної адаптації до навчальної діяльності, особливо, на першому році навчання, адаптації до повноцінного життя у студентській групі тощо. На нашу думку, співпраця студентів-волонтерів, представників органів студентського самоврядування, з психологами соціально-психологічної служби і студентами, які потребують активної допомоги, спрямована на створення позитивного психологічного мікроклімату, відповідних умов самовиховання особистості, адекватного мікросередовища в академічній групі,

соціальну інтеграцію студентів, які мають у цьому потребу.

Безумовно, створення єдиного студентського центру з надання інклюзивних послуг та підготовки студентів з особливими освітніми потребами до майбутньої професійної діяльності, самовизначення і самовдосконалення, а також до створення власного сімейного оточення, може стати реальним завданням органів студентського самоврядування. Це може бути створена єдина система кваліфікованого педагогічного й волонтерського супроводу навчання і виховання студентів з інвалідністю, робота з ким вимагає не лише високого рівня емпатії, милосердя та доброчинності, а й професіоналізму, творчості, позитивного мислення.

Під час здійснення педагогічної роботи в інклюзивному освітньому просторі вищої школи ми виходимо з розуміння того, що рамки діяльності не обмежуються лише навчальним закладом, а й поширюються на соціальну інфраструктуру багатьох соціальних інститутів, зокрема родину, вулицю та мікрорайон. Завданням цієї роботи є організація радою студентів допомоги молоді з інвалідністю у формуванні навичок та умінь самопізнання, засвоєння норм соціальної поведінки, гармонізації внутрішнього світу, побудови загальноприйнятого стилю спілкування з оточенням тощо. З цією метою використовуються різні інтерактивні методи і прийоми навчання, інноваційні соціально-педагогічні технології.

Отже, участь викладачів і студентів у науковій розробці проблем інклюзивного навчання студентської молоді з особливими потребами є необхідною і обов'язковою умовою підвищення інклюзивної компетентності й ефективності педагогічної роботи в інклюзивному освітньому просторі. Підкреслимо, що пріоритетними напрямками діяльності педагогічного колективу вищої школи є: формування інклюзивної компетентності членів колективу, зосередження зусиль на популяризації волонтерського руху, активності ор-

ганів студентського самоврядування у наданні соціальних послуг студентам з особливими потребами, встановлення партнерської взаємодії з батьками, місцевою соціальною інфраструктурою, благодійними та молодіжними громадськими організаціями у досягненні оптимального рівня їх соціального становлення, а також удосконалення технологій соціально-педагогічної роботи в інклюзивному освітньому просторі.

З досвіду видно, що цьому сприяє успішне соціальне партнерство з Дніпропетровською обласною благодійною організацією "Ангел дитинства" у справі просування ідеї організації волонтерської роботи у сфері інклюзивної освіти у Дніпропетровському регіоні, здійснення соціально-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами згідно постанови Кабінету Міністрів України від 15.08.2011р. "Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах" [6]. Співробітництво з благодійною організацією сприяє виконанню важливих завдань, набуттю студентами практичних навичок і знань з інклюзії, оволодінню методами професійного самовизначення.

Висновки, рекомендації, перспективи подальших досліджень. Щодо питань визначення ролі студентського самоврядування в організації інклюзивного освітнього простору вищого навчального закладу зазначаємо, що через систему органів самоврядування, студенти активно взаємодіють з широким колом людей, які включені до навчально-виховної діяльності закладу, знайомляться із особливостями та закономірностями функціонування і розвитку соціальних інститутів, що, в свою чергу, сприяє процесу їх соціалізації, підвищенню рівня загальнокультурної культури; беручи участь у різних напрямках діяльності органів студентського самоврядування, молодь засвоює надбання української культури й просвіти, глибше вивчає мову, історію, набуває фахових та управлінсько-організаційних компетенцій, просуваючи

ідею інклюзивного навчання студентів та їх активного залучення до громадської діяльності. Безумовно, що такий напрям діяльності органів студентського самоврядування є новим, інноваційним, сприяє підготовці конкурентоспроможного фахівця відповідно до сучасних вимог. Отже, студентське самоврядування – це винятково ефективна і демократична форма виховання і самовиховання майбутніх фахівців, активних громадян українського суспільства, толерантних і доброзичливих, не байдужих до проблем тих, хто поруч.

Реальна практика ВНЗ щодо впровадження інклюзивного навчання

зобов'язує педагогічний колектив, у складі якого і члени ради студентів, постійно вдосконалювати нові технології, методи соціально-педагогічної роботи, впроваджувати їх у навчально-виховний процес у співпраці з багатьма колективами закладів освіти інклюзивного спрямування. Тому кожен студент і викладач, незалежно від профілю діяльності, має долучатися до справи впровадження інклюзивного навчання у систему освіти. Подальшим дослідженням може бути питання залучення студентів з інвалідністю до здійснення громадської роботи у соціумі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гладуш В. А. К вопросу готовности педагогов к инклюзивному образованию в Украине / В. А. Гладуш // Материали региональной научно-практ. конф. „Проблемы и перспективы развития инклюзивного образования детей с ограниченными возможностями здоровья” (20.12.2012) – Белгород : ИПЦ „Политерра”, 2012. – С. 14–16.
2. Інвалідність та суспільство: навч. видання / Заг. ред. Л. Байда, О. Красюкова – Енс, С. Буров, В. Азін, Я. Грибальський, Ю. Найда. – К. : [Б. в.]. – 2011. – 187 с.
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І.Д. Звереві. – Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. – 536 с.
4. Кошельник В.В. Організація виховної роботи зі студентами у вищому навчальному закладі. [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://conf.vntu.edu.ua/humted/2010/txt/Koshelnik.php>
5. Менеджмент волонтерських груп від А до Я: навч.-метод. посібник / За ред. Т.Л. Лях; авт.- кол. З.П. Бондаренко, Т.В. Журавель, Т.Л. Лях та ін. – К. : Версо-04, 2012. – 288 с.
6. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах: постанова Кабінету Міністрів України № 872 від 15.08. 2011 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://zakon. rada.gov.ua>
7. Про затвердження Примірного положення про студентське самоврядування у вищих навчальних закладах України Наказ МОН № 1010 від 15.11.07 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://www.uazakon.com/document/spart32/inx32261.htm>.
8. Сопівник Р.В. Студентське самоврядування як форма виховання лідерських якостей студентів. [Електронний ресурс] – Режим доступу http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/domtp/2012_2/Sopivnik.pdf